

پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی بر اساس هوش معنوی، امید و مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان دختر پایه سوم متوسطه

مدینه رحمانی دریاسری^۱، سونیا یاوری نیا^۲، فیروزه سپهریان آذر^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۲/۲۳

تاریخ وصول: ۱۳۹۶/۰۹/۱۱

چکیده

پژوهش حاضر در صدد بر آمده است تا رابطه‌ی هوش معنوی، امید و مسئولیت‌پذیری را با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه سوم متوسطه شهرستان لنگرود بررسی کند. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانش‌آموزان دختر پایه سوم متوسطه شهرستان لنگرود تشکیل دادند. به منظور دست‌یابی به اهداف پژوهش از جامعه آماری تعداد ۳۱۸ نفر به شیوه‌ی نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای و بر اساس جدول جرسی و مورگان انتخاب شدند و به آزمون‌های هوش معنوی کینگ، امید استایدر، خرده‌مقیاس مسئولیت‌پذیری شخصیت کالیفرنیا به طور هم‌زمان پاسخ دادند. داده‌های حاصل از آزمون‌ها توسط ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه هم‌زمان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد که بین هوش معنوی و مؤلفه‌های آن، امید و مؤلفه‌ی کارگزار و گذرگاه و نیز مسئولیت‌پذیری با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد. متغیرهای پیش‌بین ۴۵۶ درصد واریانس پیشرفت تحصیلی را تبیین نمودند ($R^2 = 0/46$ و $R = 0/68$). بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که برای پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در کنار آموزش‌های رسمی باید به ابعاد روان‌شناختی دانش‌آموزان نیز توجه شود.

واژگان کلیدی: امید، پیشرفت تحصیلی، مسئولیت‌پذیری، هوش معنوی

۱. کارشناسی ارشد، روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

۲. کارشناسی ارشد، روان‌شناسی تربیتی دانشگاه آزاد واحد تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)

suniyavary@yahoo.com

۳. استاد، گروه روان‌شناسی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

مقدمه

پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان یکی از شاخص‌های موفقیت در فعالیت‌های علمی است. از اهداف اساسی برنامه‌های آموزشی، بهبود کیفیت نظام آموزشی و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان است. در حالی که عدم موفقیت در تحصیل زمینه مشکلات فردی و اجتماعی عدیده و انحراف از دست‌یابی به اهداف آموزشی را فراهم می‌کند (کرمی، ۱۳۷۹). عوامل متعددی بر شکست و موفقیت تحصیلی تأثیر می‌گذارد، بدین دلیل نزدیک به یک قرن است که روان‌شناسان به صورت گسترده برای شناسایی این عوامل تلاش می‌کنند (بینه و سیمون^۱، ۱۹۰۵؛ ثرندایک^۲، ۱۹۲۰؛ هریس^۳، ۱۹۴۰؛ الشات و هامکر^۴، ۲۰۰۰؛ به نقل از پرموزیک و فورنهام^۵، ۲۰۰۳). در دو دهه اخیر مطالعه‌ی موضوعات معنوی به طور فزاینده‌ای مورد علاقه روان‌شناسان قرار گرفته، به طوری که طی چند سال گذشته نیز مفهوم جدیدی وارد حوزه‌ی روان‌شناسی شده که هوش معنوی^۶ نام دارد. مفهوم هوش معنوی در ادبیات روان‌شناسی برای اولین بار توسط استیونز^۷ (۱۹۶۶) مطرح شد. سپس زوهار و مارشال^۸ (۲۰۰۰) با ترکیب مفاهیم روان‌شناختی، فلسفی و فیزیک اصطلاح هوش معنوی را به عنوان بعد جدیدی از هوش انسانی معرفی کردند و آن را استعداد ذاتی برای حل مسائل معنوی و ارزشی دانستند که تعیین می‌کند یک فعالیت یا یک مسیر زندگی بیشتر از فعالیت یا مسیر دیگر معنادار است (ایمونز^۹، ۲۰۰۰). زوهار و مارشال (۲۰۰۳)، به نقل از هلما و استریزنک^{۱۰} (۲۰۰۴) معتقدند افراد دارای هوش معنوی بالا انعطاف‌پذیرند و درجه بالایی از هوشیاری را نسبت به خویشان دارند که به آن‌ها کمک می‌کند تا تشخیص دهند که در زمان مشخص، چه چیزی مناسب‌ترین است. زوهار و مارشال (۲۰۰۰)، به نقل از سپهریان‌آذر، (۱۳۹۵) برمبنای یافته‌های ولف سینگر در دهه ۱۹۹۰ به امواج مغزی ۴۰ هرتزی

1. BineBina & Simon
2. Thorndike
3. Haris
4. Alshot & Hamker
5. Premuzic & Furnham
6. spritual intelligence (SI)
7. Stevens
8. Zohae & Marsall
9. Emmons
10. Halama & Strizenec

اشاره و ادعا کردند که هوش معنوی با آناتومی و عملکرد مغز مرتبط است. ایمونز (۲۰۰۰) نیز ادعا کرد که معنویت با سلامت فیزیکی و روانی ارتباط دارد و هوش معنوی را متشکل از پنج توانایی مختلف (توانایی برای تعالی، توانایی برای تجربه حالت‌های هشپاری عمیق، توانایی یافتن تقدس در فعالیت‌ها، رویدادها و روابط روزمره، توانایی استفاده از منابع معنوی برای حل مشکلات زندگی و توانایی به کارگیری رفتار اخلاقی) دانست. به طور کلی هوش معنوی بیانگر مجموعه‌ای از توانایی‌ها، ظرفیت‌ها و منابع معنوی است که استفاده از آن‌ها در زندگی شخصی و زندگی کاری روزمره می‌تواند موجب افزایش سازگاری و انطباق‌پذیری و توانایی حل مسئله، یافتن معنا و هدف در رویدادهای زندگی، حفظ سلامت، آرامش درونی و بیرونی، پویایی و شادابی می‌شود (موسوی، طالب زاده نوبریان، شمس مورکانی، ۱۳۹۰). یافته‌ها حاکی از ارتباط هوش معنوی با موفقیت تحصیلی (والکر و دیکسون^۱، ۲۰۰۲، منصوری، بهبهانی، اسمعیلی و امجدیان، ۱۳۹۵، نصر اصفهانی و اعتمادی، ۲۰۱۲)، عزت نفس و پیشرفت تحصیلی (فراهنگ‌پو، خدیوی و ادیب، ۱۳۸۹)، ابرازگری هیجانی (نوروزی و سپهریان‌آذر، ۲۰۱۶) است.

متغیر دیگر مطالعه حاضر امید است. امید توانایی باور یک احساس بهتر از آینده است (اسنایدر، چاونز و میشل، ۲۰۰۷ اسنایدر، شرعی، چاونز، پولو رز، آدامز و ویکلند^۲، ۲۰۰۲، اسنایدر، چاونز و سیمپسون، ۱۹۹۷). امیدواری پیوندی میان رفتارهای مرتبط با هدف و باورهای فرد برای رسیدن به این هدف است. امیدواری از طریق تجارب موفقیت‌آمیز زندگی افزایش یافته و به واسطه تجارب شکست تقلیل می‌یابد (پو، فورلانگ، شارکی و تانیگاوا^۳، ۲۰۰۸). به‌طور کلی امید به نحو شایسته‌ای با بسیاری از حیطه‌های زندگی مثل تحصیل (اسنایدر و همکاران^۴، ۲۰۰۷، ۲۰۰۲، ۱۹۹۷، ۱۹۹۱)، افکار مثبت و انعطاف‌پذیری (اسنایدر و مک کالوف^۴، ۲۰۰۰) و ارزیابی مثبت‌تر از رویدادهای استرس‌زای زندگی (اسنایدر و لوپز^۴، ۲۰۰۲) و خودکارآمدی (سپهریان‌آذر، محمدی‌آذر و موهنا، ۱۳۹۵) رابطه دارد. امید نه تنها با عملکرد تحصیلی بلکه با عملکرد کلی فرد نیز ارتباط نزدیک و

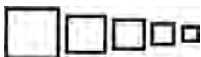
1. Walker & Dixon
2. Snyder, shrey, cheavens, pulvers, Adams, & Wiklund
3. You ،Furlong, Felix, sharkey, & Tanigawa
4. Mc cullough

مثبتی دارد. در این راستا پترسون و لوتانس^۱ (۲۰۰۳) یافتند که امید به طور مثبت با عملکرد تحصیلی و ورزشی افراد رابطه دارد. ابراهیمی، صباغیان و ابوالقاسمی (۱۳۹۰) با بررسی ۳۸۱ نفر از دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی بین دو عامل امید و موفقیت تحصیلی رابطه معنادار به دست آوردند. ستایشی اظهاری، میر نسب، محبی (۱۳۹۶) با مطالعه ۱۵۰ دانش‌آموز پسر پایه هشتم متوسطه نشان دادند که امیدواری و پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت و معنادار دارند.

دورت و رویتر^۲ (۲۰۰۷) معتقدند، مسئولیت‌پذیری پاسخ‌گو بودن است. فرد مسئولیت‌پذیر در قبال رفتار خود پاسخ‌گو است و مسئولیت سود و زیان وظیفه یا تکلیفی را که بر عهده گرفته، می‌پذیرد. یک فرد با اخلاق مسئولیت کارها و پاسخ‌گویی در برابر آن‌ها را به عهده می‌گیرد. افرادی که مسئولیتی را قبول می‌کنند کارهای خود را به موقع و با تمام تلاش انجام می‌دهند و در صورتی که در کار خود اشتباه کنند با تمامی سعی خود در اصلاح آن می‌کوشند (سعادت‌ی شامیر و مذبوحی، ۱۳۹۷). مسئولیت‌پذیری نیز از جمله مؤلفه‌هایی است که با پیشرفت تحصیلی رابطه دارد. در پژوهش‌های نافل و رویترز^۳ (۲۰۰۷) و فورد و تیزاک^۴ (۲۰۰۱) رابطه‌ی مثبتی بین مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان با نمرات معدل و پیشرفت تحصیلی آنان وجود داشت. طباطبائی، طباطبائی، کاکایی، محمدی آریا (۱۳۹۰) نیز رابطه معناداری بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی ۱۰۰ دانش‌آموز دختر و پسر را گزارش کردند و اظهار داشتند که این رابطه تابع جنسیت است. با توجه به اینکه میزان پیشرفت و افت تحصیلی یکی از ملاک‌های کارایی نظام آموزشی است، کشف و بررسی عوامل تأثیرگذار بر آن ضروری بوده و به شناخت بهتر و پیش‌بینی متغیرهای مؤثر در مدرسه می‌انجامد. بنابراین بررسی متغیرهای مرتبط با پیشرفت تحصیلی، یکی از موضوع‌های اساسی پژوهش در نظام آموزش و پرورش است (فراهانی، ۱۹۹۴).

متأسفانه در حال حاضر با وجود استعدادهای فراوان در دانش‌آموزان، پیشرفت تحصیلی به‌عنوان یکی از اهداف ارزنده‌ی برنامه‌های آموزشی، کمتر تحقق یافته و بررسی آمارهای مردودی دانش‌آموزان در دوره متوسطه نشان می‌دهد که هر ساله حدود ۳۰

-
1. Peterson & Luthans
 2. Durr & Ruyter
 3. Nofle & Robins
 4. Ford & Tizak

درصد از آنان، مخصوصاً در سال اول متوسطه، مردود می‌شوند (رجائی و همکاران، ۱۳۸۷) و در نهایت تحصیل را ترک می‌کنند. از طرفی نتایج برخی از پژوهش‌ها نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر بسیاری از دانش‌آموزان انگیزه‌ی قوی برای تحصیل و پیشرفت و در نتیجه یادگیری مؤثر نداشته‌اند و افت تحصیلی حاصل از آن موجب مشکلات روانی و اجتماعی برای دانش‌آموزان و تهدید برای جامعه شده است. لذا از آنجا که دانش‌آموزان هر کشور نقش مهمی در سازندگی و بالندگی آینده آن دارند و سلامت روانی و جسمی تک تک آن‌ها منشأ پیشرفت و اثرات مهم در آینده کشور خواهد داشت (قاسمی، ۱۳۸۹). بنابراین بررسی نقش هوش معنوی در آرامش روحی و تأمین بهداشت روانی و نیز رابطه آن‌ها با پیشرفت تحصیلی و همچنین نقشی که امید و مسئولیت‌پذیری در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارد؛ مفید و مطلوب است. بر این اساس هدف مطالعه حاضر بررسی رابطه هوش معنوی، امید و مسئولیت‌پذیری با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر است. جهت دستیابی به اهداف پژوهش فرض می‌شود که:

- ۱- بین هوش معنوی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه سوم متوسطه رابطه وجود دارد.
- ۲- بین امید و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه سوم متوسطه رابطه وجود دارد.
- ۳- بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه سوم متوسطه رابطه وجود دارد.
- ۴- هوش معنوی و امید و مسئولیت‌پذیری چه میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر مقطه سوم متوسطه را پیش‌بینی می‌کنند.

روش

این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش شامل دانش‌آموزان دختر پایه سوم متوسطه شهرستان لنگرود بوده که تعداد کل آن‌ها ۱۷۱۲ نفر است. نمونه مورد مطالعه در این پژوهش با استفاده از جدول مورگان ۳۱۸ نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی خوشه‌ای انجام گرفت، بدین صورت که ابتدا پنج

مدرسه و از هر مدرسه دو کلاس سوم به شیوه کاملاً تصادفی انتخاب شدند و به طور هم‌زمان به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند.

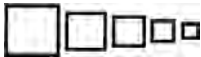
پرسشنامه خودسنجی هوش معنوی^۱: این پرسشنامه در سال ۲۰۰۸ توسط کینگ^۲ به منظور سنجش توانایی‌های ذهنی هوش معنوی ساخته شده است. این پرسشنامه دارای ۲۴ عبارت است و توانایی‌های مربوط به هوش معنوی را در چهار بعد اصلی ارزیابی می‌کند. توانایی‌های ذهنی هوش معنوی که در این مقیاس مورد بررسی قرار می‌گیرد شامل چهار توانایی تفکر انتقادی وجودی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی و بسط حالت هوشیاری است. نمره‌گذاری آزمون بر اساس لیکرت پنج درجه‌ای صفر (به هیچ وجه در مورد من صدق نمی‌کند) تا ۴ (کاملاً در مورد من صدق می‌کند) است.

کینگ و دسیکو^۳ (۲۰۰۹) ضریب آلفای کرانباخ کل این آزمون را ۰/۹۲ و ضریب آلفای زیر مقیاس‌های آن را بدین شرح گزارش کرده‌اند: تفکر انتقادی وجودی ۰/۷۸، تولید معنای شخصی ۰/۷۸، آگاهی متعالی ۰/۸۷، بسط هوشیاری ۰/۹۱.

ریگهایی، بخشانی، معلمی (به نقل از معلمی، همکاران، ۱۳۸۹) ضریب آلفای کرانباخ پرسشنامه را ۰/۸۹ و ضریب اعتبار آن را از طریق باز آزمایی در یک نمونه‌ی ۷۰ نفری به فاصله زمانی متوسط دو هفته ۰/۶۷ محاسبه کردند. در مطالعه حاضر پایایی مقیاس هوش معنوی با استفاده از روش آلفای کرانباخ برای زیر مقیاس بسط حالت هوشیاری ۰/۶۱، تولید معنای شخصی ۰/۶۰، آگاهی متعالی ۰/۵۱، تفکر انتقادی وجودی ۰/۶۰ و ضریب پایایی کل آزمون ۰/۸۲ به دست آمد.

مقیاس امید (HS)^۴: این مقیاس جهت تعیین میزان امید بزرگسالان (۱۵ سال به بالا)، توسط اسنایدر (۱۹۹۱) ساخته شده است. مقیاس امید دارای ۱۲ آیتم است که هشت آیتم آن مورد استفاده قرار می‌گیرد. از این هشت آیتم، چهار آیتم آن مربوط به مؤلفه کارگزار و چهار آیتم آن مربوط به مؤلفه گذرگاه است. نمره‌گذاری آزمون با استفاده از یک مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (کاملاً مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم و کاملاً موافقم) انجام می‌شود. اسنایدر (۲۰۰۰) پایایی کل مقیاس امید را ۰/۸۶، کارگزار ۰/۸۲ و بعد

1. Spiritual intelligence self Report scale
2. King
3. Decicco
4. Hope scale

گذرگاه ۰/۸۴ گزارش کرد. کاشدن^۱، پلهام^۲، لانگ^۳، هوزا^۴، جاکوب و همکاران^۵ (۲۰۰۲) ضریب آلفای کرانباخ را برای کل مقیاس و برای ابعاد کارگزار و گذرگاه به ترتیب، ۰/۸۱، ۰/۸۱ و ۰/۶۶ گزارش کردند. رفیعی پورعلوی (۱۳۸۹) آلفای کرانباخ برای مقیاس امید و مؤلفه‌ی کارگزار و گذرگاه به ترتیب ۰/۸۴، ۰/۹۳ و ۰/۹۲ گزارش کردند. پایایی آزمون در پژوهش حاضر برای مقیاس امید ۰/۷۴ و برای مؤلفه‌های کارگزار و گذرگاه به ترتیب ۰/۵۶ و ۰/۷۲ به‌دست آمد.

پرسشنامه شخصیتی کالیفرنیا (CPI): این ابزار توسط گاف (۱۹۵۱) با ۶۴۸ سؤال و ۱۵ ویژگی شخصی معرفی شد. در سال ۱۹۸۷ مورد تجدید نظر قرار گرفت و عوامل آن به ۲۰ عامل افزایش یافت که توسط ۴۶۲ جمله صحیح - غلط اندازه‌گیری می‌شود و امتیاز هر جمله برابر با ۱ است. این پرسشنامه به شکل فردی یا گروهی برای افراد بالای ۱۲ سال اجرا می‌شود. در این پژوهش از خرده مقیاس مسئولیت‌پذیری پرسشنامه استفاده شد که دارای ۴۲ ماده است. رضایی (۱۳۷۹) پایایی این آزمون را از طریق آلفای کرانباخ ۰/۶۱ به‌دست آورده است. در پژوهش حاضر از مؤلفه‌های کل مقیاس مسئولیت‌پذیری استفاده شد که براساس نتایج آزمون کرانباخ مقدار ضریب همسانی درونی آن ۰/۶۳ به‌دست آمد. پیشرفت تحصیلی: معدل دانش‌آموزان در پایان نیمسال اول تحصیلی به‌عنوان شاخص این متغیر در نظر گرفته شد.

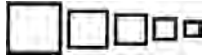
یافته‌ها

جدول شاخص‌های توصیفی آزمودنی‌ها در متغیرهای هوش معنوی، امید، مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی را نشان می‌دهد.

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی متغیرهای مورد مطالعه

متغیرها/مورد مطالعه	میانگین	انحراف استاندارد	کجی	کشیدگی
---------------------	---------	---------------------	-----	--------

1. kashdan
2. Pelham
3. Lang
4. Hoza
5. Jacob & etal
6. The California psychological Inventory

تولید معنای شخصی	۱	۰۰/۵۶۳	۰۰/۶۰۴	۰۰/۵۰۸	۰۰/۵۲۰	۰۰/۵۱۴
آگاهی متعالی	۱	۰۰/۴۸۱	۰۰/۴۷۵	۰۰/۴۶۳	۰۰/۳۴۰	۰۰/۴۵۱
بسط هوشیاری	۱	۰۰/۵۰۴	۰۰/۵۲۴	۰۰/۴۶۳	۰۰/۴۲۵	۰۰/۳۸۰
هوش معنوی	۱	۰۰/۷۷۰	۰۰/۷۸۳	۰۰/۷۹۹	۰۰/۸۱۱	۰۰/۶۱۵
مسئولیت پذیری	۱	۰۰/۴۶۶	۰۰/۳۳۲	۰۰/۳۹۷	۰۰/۴۰۶	۰۰/۳۴۴

** $p \leq 0/01$ * $p \leq 0/05$

با توجه به جدول شماره ۲ همبستگی قابل قبولی بین متغیرهای مورد مطالعه برقرار است و همانگونه که در ستون یک مشاهده می‌شود، هیچ همبستگی بالای ۰/۸۰ در بین متغیرهای مختلف مشاهده نمی‌شود. بنابراین مفروضه همبستگی و هم خطی رعایت شده است. جدول دو نشان می‌دهد که هر متغیر با مولفه‌های خود همبستگی بالایی دارند. بنابراین نمرات کل مقیاس‌های هوش معنوی و امید وارد معادله رگرسیون نشدند. جهت بررسی همخطی چندگانه بر آماره‌های همخطی تمرکز شد. آزمون دوربین واتسون ($WD = 2/04$) نشان داد که پس مانده‌ها با همدیگر همبستگی ندارند. بنابراین مفروضه خطاهای استقلال نیز برقرار است (جدول ۳). آماره خطی نشان داد (جدول ۴) که هیچکدام از داده‌های tolerance به صفر نزدیک نیست و مقادیر VIF کمتر از ۱۰ می‌باشند، بنابراین مفروضه چندهمخطی نیز برقرار است.

جدول ۳. خلاصه مدل رگرسیون چندگانه به روش همزمان، تحلیل واریانس و مشخصه‌های آماری جهت پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی

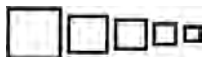
مدل	آماره f	سطح معناداری	همبستگی	واریانس	واریانس تعدیل شده	دوربین واتسون
همزمان	۳۵/۲۶۳	۰/۰۰۲	۰/۶۷۵	۰/۴۵۶	۰/۴۴۳	۲/۰۳۸

با توجه به جدول شماره ۳ مدل رگرسیون قادر به تبیین ۰/۴۵۶ درصد متغیر ملاک نمونه است ($R^2 = 0/443$) تعدیل یافته که به صورت معنی‌داری متغیر ملاک را پیش‌بینی می‌کند ($P = 0/001$, $F = 35/263$).

جدول ۴. ضرایب رگرسیون متغیرهای مورد مطالعه

متغیرهای مورد مطالعه	ضریب زاویه	بتا استاندارد شده	خطای استاندارد		سطح معناداری	همبستگی			
			آماره t	خطای استاندارد		آمار هم خطی	همبستگی رگرسیون	همبستگی پارشی	همبستگی تقاطع
مقدار ثابت	۶/۹۹		۰/۷۶۶	۹/۱۳۹	۰/۰۱				
کارگزار	۰/۰۶۷	۰/۰۷۳	۰/۰۴۹	۱/۳۶۷	۰/۱۷۳	۰/۰۵۹	۰/۰۷۹	۰/۶۳۹	۱/۵۶۵
گذرگاه	۰/۱۶۰	۰/۱۸۹	۰/۰۴۴	۳/۶۰۳	۰/۰۱	۰/۱۵۵	۰/۲۰۵	۰/۶۷۳	۱/۴۸۶
تفکرانتقادی وجودی	۰/۰۱۲	۰/۰۲۴	۰/۰۲۷	۰/۴۲۳	۰/۶۷۲	۰/۰۱۸	۰/۰۲۵	۰/۵۹۷	۱/۶۷۶
تولید معنای شخصی	۰/۰۶۹	۰/۱۱	۰/۰۳۸	۱/۸۰۴	۰/۰۷۲	۰/۰۷۸	۰/۱۰۴	۴۷۸	۲/۰۹۱
آگاهی متعالی	۰/۰۹۷	۰/۱۸۳	۰/۰۲۹	۳/۳۰۳	۰/۰۰۱	۰/۱۴۲	۰/۱۸۹	۰/۵۹۸	۱/۶۷۲
بسط هوشیاری	۰/۰۹۶	۰/۱۵۸	۰/۰۳۳	۲/۹۰۳	۰/۰۰۴	۰/۱۲۵	۰/۱۶۷	۰/۶۲۳	۱/۶۰۶
مسئولیت پذیری	۰/۰۹۷	۰/۲۰۷	۰/۰۲۳	۴/۱۹۳	۰/۰۰۱	۰/۱۸۰	۰/۲۳۷	۰/۷۶۱	۱/۳۱۵

جدول ۴ نشان می‌دهد که ضرایب زاویه تفکرانتقادی وجودی و تولید معنای شخصی معنی‌دار نیستند و چهارمتغیر پیش‌بین (کارگزار، گذرگاه آگاهی متعال، بسط هوشیاری و مسئولیت‌پذیری) به طور معنی‌دار در مدل سهم دارند. همبستگی چندگانه نمونه تقریباً برابر با ۰/۶۷۵ نشان می‌دهد که تقریباً ۰/۴۶ از واریانس پیشرفت تحصیلی با ترکیب خطی متغیرهای پیش‌بین (کارگزار، گذرگاه آگاهی متعال، بسط هوشیاری و مسئولیت‌پذیری) توضیح داده می‌شود، ($R = 0/675$ و $R^2 = 0/456$). این نتیجه بیانگر آن است که عوامل دیگری نیز در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی نقش دارند که در این مطالعه بررسی نشده است.

بحث و نتیجه‌گیری

آزمون فرضیه اول مبنی بر رابطه بین هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی، یافته‌ها نشان داد که بین هوش معنوی و زیرمقیاس‌های تفکر انتقادی وجودی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی و بسط حالت هوشیاری با پیشرفت تحصیلی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج حاصل با پژوهش‌های والکر و دیکسون (۲۰۰۲)، فراهنگ‌پور و همکاران (۱۳۸۹)، منصوری و همکاران (۱۳۹۵)، نصر اصفهانی و اعتمادی (۲۰۱۲) همسو است که در پژوهش‌های خود به همبستگی مثبت و معنادار بین هوش معنوی و پیشرفت تحصیلی دست یافته‌اند. یافته فوق را می‌توان اینگونه تبیین کرد که هوش معنوی توانایی تجربه شده‌ای است که به افراد امکان دست‌یابی به دانش و فهم بیشتر را می‌دهد و زمینه را برای رسیدن به کمال و ترقی در زندگی فراهم می‌سازد (تاین و پورهیت به نقل از یعقوبی، ۱۳۸۸). افراد با هوش معنوی بالا، توانایی سازگاری با اطراف خود، اعتماد به نفس، خود آگاهی زیادی دارند و خود آگاهی به معنی آگاهی از هیجانات، احساسات خود در شرایط مختلف است. بنابراین افراد دارای هوش معنوی بالا از توانایی، استعداد، انگیزه، نقاط قوت و ضعف و علایق درونی خویش اطلاع کافی داشته و آرزوهای‌شان را با آن همسان می‌کنند. بنابراین قادرند، تصمیمات درستی در مراحل متفاوت زندگی از جمله تحصیل، شغل مناسب و غیره اتخاذ نمایند. که باعث استفاده‌ی بجا از قوا و قابلیت‌ها شده و در نتیجه عملکرد این افراد با نتایج بالاتری همراه می‌شود. بنابراین دانش‌آموزان دارای هوش معنوی بالا، برای فعالیت‌ها مقصد و هدفی قائلند و از میزان شادی و رضایتمندی بالایی برخوردارند که به آنان در ارتقاء عملکرد تحصیلی‌شان کمک می‌کند.

آزمون فرضیه دوم پژوهش نشان داد که بین نمره‌ی امید و مؤلفه‌های کارگزار و گذرگاه با پیشرفت تحصیلی همبستگی مثبت و معنادار وجود دارد و یافته‌های حاصل با نتایج مطالعاتی همچون پترسون و لوتانس (۲۰۰۳)، اسنایدر (۲۰۰۷)، ستایشی اظهري و همکاران (۱۳۹۶)، ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۰) همسو است که در مطالعات فوق نیز به همبستگی مثبت و معنادار بین امید و پیشرفت تحصیلی دست یافته‌اند. یافته فوق را اینگونه می‌توان تبیین کرد: از آنجائیکه باور فرد برای رسیدن به اهداف خود بیشترین نقش را در میزان رضایت از زندگی دارد و رضایت از زندگی نیز پیش‌بینی‌کننده‌ی مهم برای عملکرد

تحصیلی است (شیرمحمدی ۱۳۸۸). می‌توان دریافت دانش‌آموزان امیدوار انگیزش لازم برای دست یافتن به اهداف و مقاصد مطلوب را دارند، از زندگی خود رضایت داشته و در سایه این رضایت‌مندی ارزیابی مثبتی از جنبه‌های مختلف زندگی خود می‌کنند. در نتیجه دارای عزت نفس و خودباوری بیشتری هستند که همه‌ی این موارد می‌تواند برای نیل به موفقیت تحصیلی ارزشمند و مهم باشد.

آزمون فرضیه سوم با مطالعات نافتل و روبینز (۲۰۰۷)، فورد و تیزاک (۲۰۰۱) و طباطبائی و همکاران (۱۳۹۰) و فرانسیس سیتون (۲۰۱۱) همسو است که نشان می‌دهند؛ بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی همبستگی مثبت و معنادار است در تبیین رابطه بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی می‌توان گفت یکی از مهارت‌های زندگی که در رسیدن دانش‌آموزان به موفقیت ضروری است؛ مسئولیت‌پذیری است (خرم دل، ۱۳۹۰). به نحوی که کلمز و بین (۱۳۸۲) معتقد است، اگر کودکان با نگرشی صحیح نسبت به کار، قواعد و ارتباط‌های انسانی، برای ورود به مدرسه آماده شوند و مسئولانه عمل نمایند، با انواع تقویت‌های مثبت معلمان و مربیان مدارس مواجه شده و پاداش می‌گیرند، این تقویت‌ها بر کیفیت فعالیت‌های آنان مؤثر بوده و در نتیجه احتمال موفقیت تحصیلی آنان را افزایش می‌دهد. زیرا در سایه مسئولیت‌پذیری، افراد در ارتباط و کنش با دیگران، خود را مقید به رعایت حقوق آنان نموده و رفتارهای مناسب و قابل قبولی دارند، دست به انتخاب می‌زنند و به وظایف خود درست عمل می‌کنند. در نتیجه واکنش‌های خوشایندی هم دریافت می‌نمایند. انجام شایسته وظایف و امور محوله توسط دانش‌آموزان در مدرسه که در واقع جزء مسئولیت‌های شخصی آنان است، گامی مؤثر برای موفقیت در امر یادگیری است.

در پاسخ به سوال پژوهش حاضر، یافته‌ها نشان داد که متغیرهای مورد مطالعه به طور معناداری پیشرفت تحصیلی را پیش‌بینی می‌کنند. این پژوهش بینش عمیقی را در مورد رابطه هوش معنوی، امیدواری، مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی به وجود می‌آورد و این می‌تواند برای مشاوران مدارس، روان‌شناسان تربیتی، معلمان و به‌طور کلی برای کسانی که با آموزش و یادگیری سروکار دارند، کاربرد فراوانی در مواجهه با مشکلات افت تحصیلی دانش‌آموزان داشته باشد.

منابع

- ابراهیمی، نسرین؛ صباغیان، زهرا و ابوالقاسمی، محمود (۱۳۹۰). بررسی رابطه امید با موفقیت تحصیلی دانشجویان. *فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی*، ۱۷(۲)، ۱-۱۶.
- دانش آموزرجائی، منوچهر؛ احمدی، احمد و عابدی. محمدرضا. (۱۳۸۷). تأثیر مشاوره‌ی تحصیلی گروهی بر مهارت‌ها و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه اصفهان. *تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره*، ۴(۱۲)، ۴۱-۵۱.
- سپهریان‌آذر، فیروزه؛ محمدی‌آذر، مرضیه و موهنا، سعید (۱۳۹۵). اثربخشی آموزش شناختی امید بر خودکارآمدی دانش‌آموزان دختر سال اول دبیرستان. *فصلنامه پژوهش‌های نوین روان‌شناختی*، ۱۱(۴۱)، ۷۹-۹۷.
- سپهریان‌آذر، فیروزه (۱۳۹۵). هوش هیجانی، از *IQ* تا *EQ* و *SQ*. ارومیه: انتشارات جهاد دانشگاهی ارومیه.
- ستایشی‌اظه‌ری، محمد؛ میرنسب، میرمحمود و محبی، مینا (۱۳۹۶). رابطه امیدواری و پیشرفت تحصیلی با نقش میانجی‌گری اهمال‌کاری تحصیلی در دانش‌آموزان. *نشریه علمی - پژوهشی آموزش و ارزشیابی*، ۱(۳۷)، ۱۴۲-۱۲۵.
- سعادت‌ی شامیر، ابوطالب؛ مذبوحی، سعید (۱۳۹۷). پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه بر اساس خودکارآمدی و هوش معنوی. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، ۱۴(۴۸)، ۱۴۵-۱۲۷.
- شیرمحمدی، لایلا (۱۳۸۸). *رابطه سخت‌رویی، رضایت از زندگی و امید با عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشگاه ارومیه*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور مرکز تهران.
- طباطبائی، نفیسه؛ طباطبائی، سید شهاب‌الدین؛ کاکایی، یزدان و محمدی‌آریا، علیرضا (۱۳۹۰). رابطه سبک‌های هویت و مسئولیت‌پذیری با پیشرفت تحصیلی نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ ساله شهر تهران. *فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی*، ۱۲(۴۴)، ۴۲-۲۳.

فراهنک پور، فرناز؛ خدیوی، اسداله و ادیب، یوسف (۱۳۸۹). رابطه هوش معنوی و عزت نفس با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در سال تحصیلی ۹۰-۸۹، *مجله زن و مطالعات خانواده*، ۳(۹)، ۹۷-۱۱۹.

قاسمی، علی. (۱۳۸۹). *رابطه نگرش مذهبی با انگیزش پیشرفت و خود تنظیمی یادگیری دانشجویان*. اولین همایش کشوری دانشجویی عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت. تهران، دانشگاه علوم پزشکی ایران.

کریمی متین، بهزاد. (۱۳۷۹). بررسی ارتباط ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران با موفقیت تحصیلی آنان. *فصلنامه علمی- پژوهشی بهبود*، ۴(۷): ۹۲-۸۷

کلمز، هریس؛ بین، رینولد (۱۳۸۲). *آموزش مسئولیت به کودکان*. ترجمه: پروین علی پور (۱۹۲۹). چاپ نهم، مشهد؛ شرکت به نشر.

منصوری، رضا؛ آل بهبهانی، مرجان؛ اسمعیلی، زهره و امجدیان، فرزانه (۱۳۹۵). اثربخشی آموزش مؤلفه‌های هوش معنوی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه دبیرستان.

فصلنامه علمی- پژوهشی توسعه‌ی آموزش جنسی ساپور، ویژه نامه ۹۵، ۷۴-۸۱.

معلمی، صدیقه؛ رقیبی، مهوش و سالاری درگی، زهره (۱۳۸۹). مقایسه هوش معنوی و سلامت روان در افراد معتاد و غیرمعتاد. *مجله علمی- پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد*، ۱۸ (۳)، ۲۴۲-۲۳۴.

موسوی، سید حسین؛ طالب زاده نوبریان، محسن؛ شمس مورکانی، غلامرضا (۱۳۹۰). بررسی رابطه هوش معنوی و رفتار شهروندی سازمانی معلمان دبیرستان‌های شهرستان زنجان. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، ۲۲(۷)، ۶۵-۹۴.

یعقوبی، ابوالقاسم (۱۳۸۸). بررسی رابطه هوش معنوی با میزان شادکامی دانشجویان دانشگاه بوعلی همدان. *مجله پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۴(۹)، ۱۰۲-۹۲.

Durt, T, J, Ruyter, A.C. (2007). "The Benefits of Talking Responsibility or Acting as A Responsible Person". *Journal of Social Psychology* , 29: 475-491.

Emmons, R. A. (2000)." Is Spirituality An Intelligence? Motivation , Cognition , and & The Psychology of Ultimate Concern". *The International Journal for the Psychology of Religion*. 10(1), 3-26.

- Francis- seton, A. I. N. (2011). on *Impact of Collective Responsibility Student Learning and Achievement*. Dissertation Submitted for the Degree of Doctor of Education Walden University.
- Farahani, F, M . N. (1994). *The Relationship of Locus of Control, Extraversion , Neuroticism with the Academic Achievement of Iranian Students*. For the Degree of Doctor of Philosophy, the University of New South Wales Australia.
- Ford, M. E., Tizak; M. S. (2001). " A Further Search for Social Intelligence". *Journal of Educational Psychology*, 25: 196-206.
- Halama. P., & Strizenes, M .(2004). "Spiritual, Existential or Both: Theoretical Considerations on the Nature of Higher Intelligence". *Studia Psychological* , 43(3) , 239- 253.
- King, O. B., & Decicco, T. L. (2009). "Available Model and Self- Report measure of Spiritual Intelligence". *The International Journal of Transpersonal Studies*, 28 , 68-85.
- Kashdan, T. B., Pelham, W. E., Lang, A. R., Hoza , B . , Jacob , R . G., Jennigs, J. R., Blumenthal. J . D . , & Gnagy , E. M . (2002). "Hope and Optimism as Human Strengths in Parents of Children with Externalizing Disorders : Stress is in the Eye of the Beholder". *Journal of Social and Clinical Psychology* . 21 (4) , 441- 468.
- Kline, R.B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. Second Edition, the Guilford Press, A Division of Guilford Publications, Inc. 72 Spring Streets, New York, NY 10012.
- Noftle , E . E . , & Robins , R . W .(2007). "Personality Predictors of Academic Outcomes: Bing Five Corre Lates of GPA and SAT Scores" . *Journal of Personality and Social Psychology*.VOL93.NO, 1. 116-130.
- Naseresfahani , N , Etemadi , A .(2012)."Personality Characteristics and Spiritual Intelligence and Quality of Life of Allameh Tabatabai University". *Journal of Research & Health*. 2 (2) , 226- 235.
- Norouzi M., Sepehrian azar, F. (2016). The comparison Spiritual Quietent and Emotional Expression in patients (irritable bowel syndrome, coronary M heart Disease and asthma), *Journal of Research & Health*
- Premuzic, T., Furnham. A. (2003)."Personality Ttraits and Academic Examination Performance". *European Journal of Personality*, 17, 237-250.
- Peterson, S. j., Luthans, F. (2003). "The Positive Impact and Development of Hopeful Leaders". *Leadership and Organization Development Journal*. 24, 26-31.
- Snyder, C. R., Harris, j. R., Hollerson, S. A., Irring, I. M., sigmon, s. T., Yoshinobo, L. , Gibb . j., Langelle, C., & Harney, p. (1991). "The Will and Way: Development and Validation of an Individual Difference Measure of Hope". *Journal of Personality and Social Psychology*. 64(4). 570-585.
- Snyder, C. R., Cheavens, j., & Sympson, s. (1997). Hope: an Individual Motive for Social Commerce. *Grop Dynamics: Theory, Research and Practice* . 1, 1-12.

- Snyder, C.R., Shrey, H., Cheavens, J., Pulvers, K.M., Adams, V., & Wiklund, C. (2002). "Hope and Academic Success in College". *Journal of Educational Psychology*. Vol.94, No, 4 Pp.820-826.
- Snyder, C. R., & Lopez, S. (EDS). (2002). *Handbook of Positive Psychology*. New York: Oxford University Press.
- Snyder, C. C R., Cheavens, j, & Micheal, S. T (2007). *Coping: The Psychology of Want Work*. New York: Oxford University Press.
- Snyder, C .R. (2000). *Hand Book of Hope*. New York: Academic Press.
- Snyder, C. R., Mccullough, M. E. (2000). "A Positive Psychology Field of Dreams". *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, 155- 160.
- Walker, K. L, Dixon, V. (2002). "Spirituality and Academic Performance Among African America College Stydents". *Journal of Black Psychology*, 28 , 107-121.
- You, S . Faorlong. M. M. J., Faelix, E. Sharkey, J. D., & Tanigawa, d . (2008). "Relations among School Connected ness, Hope , Life Satisfaction , and Bully Victimization" . *Psychology in the Scholl*, 45(5).
- Zohar, D, & Marshal, I. (2000). *SQ: Spiritual Intelligence*. The Ultimate Intelligence. New York & London. Bloomsbury Publishing.

